

Συμπεράσματα – Τάσεις

Aπό την ανάλυση του συνόλου των δεδομένων που προκύπτουν από τις δημοσκοπήσεις της περιόδου που καλύπτει η παρούσα ανάλυση, αλλά κυρίως από τη διαχρονική σύγκρισή τους, προκύπτουν κατά τη γνώμη μας ορισμένα συμπεράσματα που αποκτούν ιδιαίτερο ενδιαφέρον, ιδίως ενόψει του ότι μπαίνουμε, όπως είπαμε, αντικειμενικά στην τελική προεκλογική ευθεία μετά την περίοδο των καλοκαιρινών διακοπών, ανεξάρτητα από τον συγκεκριμένο χρόνο των εκλογών.

Πρώτα απ' όλα, η «προεκλογική κούρσα» ξεκινάει με βραχεία -και φθίνουσα- κεφαλή της ΝΔ. Το κυβερνών κόμμα έχει απωλέσει σχεδόν όλο το πλεονέκτημα που δημοσκοπικά κατέγραφε μετά τις εκλογές του 2019. Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι ο προεκλογικός αγώνας, όταν προκηρυχθούν οι εκλογές, θα ξεκινήσει από σχεδόν «μηδενική βάση». Ήδη, όπως είδαμε στους βασικούς δείκτες που παρακολουθούμε σταθερά, αλλά και στα ποιοτικά ευρήματα στα οποία εμβαθήναμε περισσότερο παραπάνω, οι δύο βασικοί «μονομάχοι» συγκλίνουν πλέον σχεδόν σε όλα τα μεγέθη, στα όρια του στατιστικού λάθους.

Ειδικά σε ό,τι αφορά τη **Νέα Δημοκρατία**, είναι σαφές ότι μπορεί να υπάρχει ακόμα μια εικόνα υπεροχής της στον κομματικό ανταγωνισμό, αλλά η δυναμική που υπήρχε σε όλα τα προηγούμενα σχεδόν τρία χρόνια έχει εξανεμιστεί.

Βέβαια, το γεγονός ότι τα ελληνοτουρκικά ζητήματα έχουν επανέλθει στον δημόσιο διάλογο, προσφέρει στη ΝΔ την ευκαιρία να κερδίσει εκ νέου μια μικρή μερίδα πρώην ψηφοφόρων της, καθώς οι εντάσεις και οι εθνικές κρίσεις κατά κανόνα ευνοούν την κυβέρνηση που είναι στα πράγματα, πολλώ δε μάλλον που η ΝΔ δέχεται σήμερα μία πίεση από τα δεξιά της, όπως είδαμε.

Παράλληλα, οι εξαγγελίες του πρωθυπουργού σε σχέση με τον περιορισμό των συνεπειών της ενεργειακής κρίσης δημιούργησαν προσδοκίες, οι οποίες ενδεχομένως επίσης συμβάλουν στην

μικρή, αλλά κρίσιμη σε αυτή τη φάση, αύξηση της εκλογικής επιρροής του κυβερνώντος κόμματος, αν και πολύ σύντομα οι εξαγγελίες αναμετρώνται με την πραγματικότητα στο «πορτοφόλι» των πολιτών. Ήδη τα σχόλια που αφορούσαν την εκκαθάριση του «Power Pass» δεν υπήρξαν θετικά για την κυβέρνηση και συνολικά το φθινόπωρο, οπότε αφ' ενός θα γίνει ο απολογισμός της τουριστικής περιόδου αφ' ετέρου θα αναμετρηθεί ο κάθε πολίτης με τις υποχρεώσεις του μπροστά στη νέα χρονιά, θα αποδειχθεί ένα κρίσιμο σημείο.

Κατά την εκτίμησή μας, λοιπόν, τα παραπάνω στοιχεία δεν μπορούν να εγγυηθούν στη ΝΔ μια πορεία αναχαίτισης της παρατηρούμενης φθοράς. Πρώτον, διότι οι όποιες ελαφρύνσεις θα φανεί σύντομα ότι πιθανότατα δεν επαρκούν για την αποφασιστική ανακούφιση των νοικοκυριών και δεύτερον διότι η διάρκεια ζωής θεμάτων, όπως τα ελληνοτουρκικά, συνήθως είναι σχετικά περιορισμένη.

Εξάλλου, στη «μεγάλη εικόνα» οι έρευνες καταγράφουν μια έντονη -και πλειοψηφική- κοινωνική δυσαρέσκεια, την οποία μέχρι στιγμής η κυβέρνηση έχει επιχειρήσει να διαχειριστεί επικοινωνιακά με τη λογική του «το μη χείρον, βέλτιστον», προσπαθώντας να αποδείξει ότι, παρά τις δικές της αστοχίες, μια κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ θα ήταν χειρότερη. Από τα δεδομένα του προηγούμενου χρονικού διαστήματος προκύπτει ότι αυτή η τακτική δεν αποδίδει για τη ΝΔ, αλλά αντίθετα συμπίπτει με την περίοδο της μεγάλης φθοράς της.

Βέβαια, δεν πρέπει να υποτιμήσουμε ότι υπάρχουν στο εκλογικό σώμα οι πολίτες της «δεύτερης ευκαιρίας», εκείνοι που ιστορικά θεωρούν ότι πρέπει να ανανεώνουν την κυβερνητική θητεία και για δεύτερη φορά. Το πόσοι θα είναι αυτοί στη συγκεκριμένη περίπτωση μένει να το δούμε το βράδυ των εκλογών.

Σε μια περίοδο που οι πολίτες -ταλαιπωρημένοι και ανασφαλείς από τις επάλληλες κρίσεις- αναζητούν σταθερότητα, το πιθανότερο είναι ότι το αφήγημα της ΝΔ προεκλογικά θα επενδύσει ακριβώς σε αυτό. Ωστόσο, η σταθερότητα και η διατήρηση του status quo ενδέχεται να μην είναι αρκετή να συσπειρώσει τους απογοητευμένους από την κυβερνητική της θητεία ψηφοφόρους, επομένως το κρίσιμο ερώτημα εν προκειμένω είναι αν οι ψηφοφόροι αυτοί θα επιλέξουν την

αποχή ή αν, αντίθετα, θα ενισχύσουν άλλα κόμματα της (ακρο)δεξιάς, που ήδη καταγράφουν άνοδο.

Ως προς τα δεδομένα σχετικά με τον **ΣΥΡΙΖΑ ΠΣ**, πρέπει πρώτα απ' όλα να σημειωθεί ότι το κόμμα καταγράφει μια θετικότερη εικόνα μετά το 3^ο συνέδριό του. Η διεξαγωγή ενός συνεδρίου και μιας εσωκομματικής εκλογικής διαδικασίας ανοιχτών -όχι μόνο ή τόσο με όρους οργανωτικούς όσο με όρους πολιτικούς στην κοινωνία- αποτυπώθηκε όχι μόνο στην πέρα από κάθε προσδοκία συμμετοχή στις εσωκομματικές εκλογές, αλλά και στο γεγονός ότι ο ΣΥΡΙΖΑ ΠΣ ήρθε σε επαφή με έναν κόσμο που δεν γνώριζε και αναβάθμισε το επίπεδο του αντιπολιτευτικού λόγου του. Η καλύτερη επεξεργασία των θέσεων του μέσα από τις συλλογικές διαδικασίες του, οι παρεμβάσεις του με συγκεκριμένες προτάσεις σε θέματα αιχμής, η ηγετική και ώριμη παρουσία του αρχηγού του, αλλά και η -έστω μερική- ανανέωση του πολιτικού προσωπικού του την προηγούμενη περίοδο δείχνουν να ευνοούν τον ΣΥΡΙΖΑ ΠΣ και δημιουργούν συνθήκες επανεκκίνησής του. Είναι εξάλλου κάτι που αποτυπώνεται και στους εκλογικούς δείκτες που παρουσιάσαμε.

Ωστόσο, όπως έχουμε υπογραμμίσει και άλλες φορές στο παρελθόν, η ύπαρξη ενός διευρυμένου ρεύματος κοινωνικής δυσαρέσκειας δεν αρκεί από μόνη της για να μεταφραστεί σε αποφασιστική υποχώρηση του κυβερνώντος κόμματος -πολύ περισσότερο σε αντίστοιχη ενίσχυση του ΣΥΡΙΖΑ ΠΣ. Θα πρέπει η πρωτογενής αυτή δυσαρέσκεια να αποκτήσει και συγκεκριμένα πολιτικά χαρακτηριστικά, δηλαδή οι πολίτες αυτοί να αποκτήσουν μεγαλύτερο βαθμό ταύτισης με το κόμμα της αξιωματικής αντιπολίτευσης: τόσο με τις προτάσεις του όσο και με τα πρόσωπα που το εκπροσωπούν. Παρ' όλα αυτά, είναι σαφές ότι έχουν δημιουργηθεί οι συνθήκες για μια πολιτική ανατροπή.

Ο λόγος που μέχρι σήμερα ο ΣΥΡΙΖΑ ΠΣ δεν έχει ακόμα καταφέρει να δημιουργήσει ένα «ρεύμα» υπέρ του -παρά την υποχώρηση του «αντιΣΥΡΙΖΑ» συναισθήματος που καταγράψαμε παραπάνω- και συνθήκες ταύτισης των δυσαρεστημένων με τη ΝΔ πολιτών μαζί του είναι διττός: Σχετίζεται με την αδυναμία του να προωθήσει με αυτοπεποίθηση στην κοινωνία τις θέσεις του,

την οποία από την άλλη πλευρά εξακολουθεί να αξιοποιεί -ή τουλάχιστον να προσπαθεί να αξιοποιήσει- η ΝΔ συντηρώντας την «αντιΣΥΡΙΖΑ» ρητορική της. Εξάλλου, αν ερμηνεύσουμε αναδρομικά και από κάποια χρονική απόσταση το εκλογικό αποτέλεσμα του 2019, θα ήταν μάλλον ασφαλές να πούμε ότι η ΝΔ δεν κέρδισε τις εκλογές ως μια δύναμη ελπίδας, προβάλλοντας ένα θετικό όραμα για τη χώρα, αλλά ως δύναμη που πρώτα καλλιέργησε και έπειτα εκπροσώπησε αυτό το «αντιΣΥΡΙΖΑ» ρεύμα. Αυτή η μη θετική ψήφος το 2019 σταδιακά μετατράπηκε σε αποδοχή του αφηγήματος περί «επιτελικού κράτους» το οποίο όμως αμφισβητήθηκε και έχασε την επίδρασή του από τη στιγμή που έγινε σαφές ότι αδυνατεί να λειτουργήσει ως δίχτυ ασφαλείας για την κοινωνία σε δύσκολες στιγμές.

Ωστόσο, όπως ήδη αναλύσαμε παραπάνω, αυτό το «αντιΣΥΡΙΖΑ» μπλοκ μειώνεται σταθερά και έχει περιοριστεί κυρίως στο δεξιό τμήμα του πολιτικού φάσματος, επομένως οι επικοινωνιακές προσπάθειες της κυβέρνησης να το συντηρήσει και να το ενισχύσει επιτυγχάνουν απλώς μια μικρή συσπείρωση του δικού της χώρου, όπως φάνηκε και από την απόπειρα «ξαναζεσταμένης» συζήτησης για το δημοψήφισμα του 2015.

Ως προς το κυρίαρχο θέμα της περιόδου, πρέπει να σημειωθούν τα εξής σε σχέση με τη στρατηγική του ΣΥΡΙΖΑ ΠΣ: Η ακρίβεια ως γνωστό πλήττει δυσανάλογα περισσότερο τα λαϊκά στρώματα και τα χαμηλότερα εισοδήματα, που -όπως είδαμε- στηρίζουν κατά πλειοψηφία των ΣΥΡΙΖΑ ΠΣ (νέοι/ες, άνεργοι/ες, υπάλληλοι). Επομένως, το γεγονός ότι το έχει ιεραρχήσει ως μείζον ζήτημα είναι σωστό κοινωνικά, αλλά και ωφέλιμο εκλογικά. Οι πρωτοβουλίες που πήρε, όπως η παρουσίαση των προτάσεών του για τη στεγαστική κρίση, είναι σε σωστή κατεύθυνση και θα πρέπει να συνεχιστούν και να υποστηριχθούν, στοχεύοντας παράλληλα και άλλα κρίσιμα κοινά που πρέπει να προσεγγίσει το κόμμα της αξιωματικής αντιπολίτευσης, όπως οι γυναίκες και οι συνταξιούχοι.

Συνολικά πάντως, θα λέγαμε ότι όλη η ανάλυση που προηγήθηκε και οι δείκτες που παρακολουθούμε, τόσο οι «σκληρά εκλογικοί», όσο και τα λεγόμενα «ποιοτικά» δεδομένα, κατέγραψαν ένα πολιτικό σκηνικό αρκετά ρευστό με όλα τα ενδεχόμενα ανοιχτά. Ειδικότερα, η

απομάκρυνση του χρόνου των εκλογών δίνει στον ΣΥΡΙΖΑ ΠΣ ακόμα περισσότερο χρόνο να μειώσει κι άλλο τη διαφορά του από τη ΝΔ και να διεκδικήσει με αξιώσεις την πρώτη θέση στις επόμενες εκλογές -κάτι που καταγράφηκε και στο τελευταίο «κύμα» των «Τάσεων» της MRB⁷. Συγκεκριμένοι, άλλωστε, δείκτες εκλογικής δυναμικής καταδεικνύουν αυξητική τάση για τον ΣΥΡΙΖΑ ΠΣ που, αν συνεχιστούν με την ίδια φορά, μπορούν να σηματοδοτήσουν και την εκλογική ανατροπή: πάνω από 30% απαντά ότι θέλει να κερδίσει ο ΣΥΡΙΖΑ ΠΣ, 30,6% τον θεωρεί καλύτερη επιλογή, 28,6% θεωρεί ότι με τον ΣΥΡΙΖΑ ΠΣ τα πράγματα στη χώρα θα ήταν καλύτερα, ενώ το 35,1% θα στεναχωριόταν εάν δεν υπήρχε ο ΣΥΡΙΖΑ ΠΣ.

Σε ό,τι αφορά στο **ΠΑΣΟΚ/ΚΙΝΑΛ**, είναι σαφές -και ήταν σε μεγάλο βαθμό αναμενόμενο, όπως είχαμε τολμήσει να επισημάνουμε σε μια περίοδο που επικρατούσαν υψηλές προσδοκίες από την αλλαγή ηγεσίας στο συγκεκριμένο κόμμα- ότι η αρχική δυναμική που δημιουργήθηκε ήταν σε ένα ποσοστό αποτέλεσμα των προσδοκιών που καλλιεργήθηκαν γύρω από τον νέο αρχηγό. Στο βαθμό που οι προσδοκίες αυτές δεν επιβεβαιώθηκαν, σε συνδυασμό με τη δύσκολη περίοδο που περνάει η κοινωνία, στην οποία ο ΣΥΡΙΖΑ ΠΣ βγήκε μπροστά με συγκεκριμένες προτάσεις που συνάντησαν κοινωνική αποδοχή, και την ασάφεια του πολιτικού προσανατολισμού του ΠΑΣΟΚ/ΚΙΝΑΛ, το αποτέλεσμα ήταν η σχετική υποχώρηση των εκλογικών δεικτών του κόμματος.

Επίσης, ένα στοιχείο που -ειδικά για το ΠΑΣΟΚ/ΚΙΝΑΛ- θα παίξει βαρύνοντα ρόλο θα είναι ο συσχετισμός δυνάμεων που θα διαμορφωθεί πριν τις εκλογές, καθώς η ηγεσία του κόμματος έχει επιλέξει να τηρεί μία στρατηγική «ίσων αποστάσεων». Με βάση τα πρόσφατα δημοσκοπικά δεδομένα, οι ψηφοφόροι του ΠΑΣΟΚ/ΚΙΝΑΛ φαίνεται να προτιμούν σε ποσοστό 25,2% τη μετεκλογική συνεργασία με τον ΣΥΡΙΖΑ ΠΣ, ενώ συνεργασία με τη ΝΔ μετά τις εκλογές προτιμά το 23,1% των ερωτηθέντων. Το εύρημα αυτό, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι στο σύνολο των πολιτών το σενάριο προοδευτικής κυβέρνησης, δηλαδή συνεργασίας ΣΥΡΙΖΑ ΠΣ και ΠΑΣΟΚ/ΚΙΝΑΛ

⁷ Βλ. παραπάνω Πίνακας 1.

υποστηρίζει το 17,7%, ενώ τη συνεργασία ΝΔ και ΠΑΣΟΚ/ΚΙΝΑΛ το 14,9%⁸, είναι κάτι που θα πρέπει αντικειμενικά να ληφθεί υπόψη από την ηγεσία του κόμματος αυτού όσο πλησιάζουμε προς τις εκλογές.

Ένα στοιχείο που προέκυψε τις τελευταίες μέρες και επομένως ελάχιστα έχει αποτυπωθεί δημοσκοπικά, θα επηρεάσει όμως προφανώς την πολιτική συζήτηση στη χώρα μας και τις σχέσεις των κομμάτων, είναι αυτό της απόπειρας παρακολούθησης του κινητού τηλεφώνου του Ν. Ανδρουλάκη. Είναι ένα ιδιαίτερα σημαντικό γεγονός το οποίο αφ' ενός χρήζει πειστικών απαντήσεων από την κυβέρνηση, η οποία απομονώνεται όλο και περισσότερο εξαιτίας των πρακτικών που ακολουθεί, αφ' ετέρου είναι μείζον ζήτημα για τη δημοκρατία και το κράτος δικαίου στη χώρα μας και επομένως απαιτεί και διαμορφώνει προϋποθέσεις κοινών πρωτοβουλιών από όλα τα κόμματα και τους ανθρώπους που βρίσκονται στον προοδευτικό και δημοκρατικό χώρο.

Συνολικά, όπως έχουμε ξαναπεί, το γεγονός ότι οι προσεχείς εκλογές θα γίνουν με το σύστημα της απλής αναλογικής, δημιουργεί το μεγάλο ερώτημα είναι αν οι πολίτες θα ψηφίσουν πιο «χαλαρά» από ό,τι συνήθως, με «ευρωβουλευτικά κριτήρια», αφού θα θεωρούν ότι θα επακολουθήσουν και δεύτερες εκλογές. Στο πλαίσιο αυτό, στις επόμενες εκλογές θα συγκρουσθούν δύο διαφορετικές στρατηγικές: της ΝΔ που ζητάει αυτοδυναμία, άρα δυο εκλογικές διαδικασίες, και του ΣΥΡΙΖΑ ΠΣ που επιδιώκει μια συμμαχική προγραμματική προοδευτική κυβέρνηση από την πρώτη εκλογική διαδικασία.

Ενδεχομένως οι εκλογικές εκτιμήσεις που καταθέσαμε παραπάνω να είναι και ο λόγος που εξηγεί τις κυβερνητικές παλινωδίες γύρω από το χρόνο των εκλογών. Αφού για δύο περίπου μήνες, με κυβερνητικές διαρροές μαθαίναμε την ημερομηνία των πρόωρων εκλογών τον Σεπτέμβριο - φήμες τις οποίες ο ίδιος ο πρωθυπουργός ενίσχυσε σε δύο συνεντεύξεις του-, τελικά ο Κ. Μητσοτάκης άλλαξε τακτική στο θέμα των πρόωρων εκλογών. Ο λόγος αυτής της απότομης

---

⁸ Βλ. το τελευταίο «κύμα» των «Τάσεων» της MRB. Παραπάνω Πίνακας 1.

στροφής ήταν ακριβώς αυτός: όλα τα δημοσκοπικά στοιχεία δείχνουν ότι στην καλύτερη περίπτωση για την ΝΔ και οι δεύτερες εκλογές δεν εξασφαλίζουν την πολυπόθητη αυτοδυναμία. Ο ούριος άνεμος που φυσούσε για μεγάλο χρονικό διάστημα ανακόπηκε. Ακόμα και οι «φιλικές» δημοσκοπήσεις δεν μπορούν να κρύψουν την κυβερνητική πτώση.

Η δημοσκοπική εικόνα της προηγούμενης περιόδου αναδεικνύει μια κοινωνία απογοητευμένη που αναζητά θετική διέξοδο από τις πολλαπλές κρίσεις, η οποία να συνδυάζει τον πραγματισμό με το όραμα. Το επόμενο πολιτικό ραντεβού των κομμάτων με την κοινωνία θα είναι τον Σεπτέμβριο στη ΔΕΘ, όπου η παρουσίαση των οικονομικών προγραμμάτων της κυβέρνησης και της αντιπολίτευσης θα έχει αναπόφευκτα προεκλογικό χρώμα, οπότε αναμένονται με ιδιαίτερο ενδιαφέρον οι δημοσκοπήσεις που θα ακολουθήσουν.